

ДО 170-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. О.О. БОГОМОЛЬЦЯ 130 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА А.А.ЧАЙКИ

О.Ф. Возіанов, С.П. Пасєчніков, В.О. Попов, В.Д. Байло

У травні 2011 року виповнюється 130 років з дня народження одного з основоположників української урології, заслуженого діяча науки України, генерал-майора медичної служби, почесного члена Всесоюзного товариства урологів, доктора медичних наук, професора А.А.Чайки.

Народився Андронік Архипович Чайка 17 травня 1881 року (за старим стилем) у селі Ручки Гадяцького повіту Полтавської губернії в сім'ї селянина-бідняка. Початкову освіту отримав у церковно-приходській школі, потім поступив у Полтавське фельдшерське училище, після закінчення якого працював фельдшером у селі Веприки. У 1906 році 25-річний цілеспрямований юнак екстерном успішно складає іспит на атестат зрілості і поступає на медичний факультет Харківського університету. В подальшому він переводиться у Петербурзьку військово-медичну академію, після закінчення якої в 1911 році продовжує навчання в ад'юнктурі при кафедрі хірургії, яку очолював професор С.П.Федоров – засновник російської урології.

Сергій Петрович Федоров
засновник російської урології

Під час навчання в ад'юнктурі проявив себе як цілеспрямований, наполегливий і працелюбний лікар. Професор С.П.Федоров побачив у молодому лікарі відмінного експериментатора і дав йому клініко-експериментальну тему для докторської дисертації «До техніки нефротомії», яку А.А.Чайка блискуче захистив у 1914 році, а в 1913 році – вже опублікував наукову роботу «Кровотечі нирок при нефротомії і боротьба з ними».

Працюючи в клініці С.П.Федорова, ще достатньо молодий лікар, А.А.Чайка проявив себе не тільки як здібний дослідник, але й як майстерний хірург. Він досконало оволодів технікою операцій на органах черевної порожнини, таза і грудної клітки, травматологією, гінекологією та іншими розділами медицини, а також усім діапазоном наявних на той час діагностичних досліджень. Пізніше С.П.Федоров згадував про нього як про «блискучого цистоскопіста». На честь закінчення роботи в клініці в 1914 році С.П.Федоров подарував Андроніку Архиповичу свою фотографію з написом «Талановитому учню і чудовій людині. Федоров».

За успішне закінчення ад'юнктури академія надала А.А.Чайці можливість пройти трирічне стажування в клініках Західної Європи, але цьому не судилося здійснитись – почалась імперіалістична війна.

З 1914 по 1917 рр. А.А.Чайка працював у польових шпиталях, був головним хірургом Південно-Західного фронту. З властивою йому наполегливістю він пропагує і широко використовує на передових етапах ранню хірургічне лікування поранень органів черевної порожнини з наступною евакуацією прооперованих у шпиталі глибокого тилу. Про Жовтневу революцію А.А.Чайка дізнався на фронті, і з цього моменту його служба проходила в лавах Червоної Армії. У 1918 році він був призначений начальником хірургічного відділення Київського окружного

військового шпиталю, в якому в травні 1919 року розгорнув 20 спеціалізованих урологічних ліжок.

Після прочитаної А.А.Чайкою проблемної лекції «Про методи вільної пластики при великих травматичних дефектах уретри» в Київському медичному інституті він зайняв доцентуру по урології, яка була заснована при кафедрі факультетської хірургії професора А.П. Кримова.

У 1924 році А.А.Чайка організував у Києві кафедру урології і став першим її завідувачем до 1928 року. Клінічною базою кафедри стало урологічне відділення Київського окружного військового шпиталю. В 1930 році на цій же клінічній базі була організована урологічна клініка Київського інституту удосконалення лікарів. До 1941 року вихованцями цієї кафедри стали десятки практичних лікарів-урологів, які склали кадрову основу урологічної мережі України.

Андронік Архипович Чайка
(робота художника О.О. Мурашко)

Працюючи завідувачем кафедри урології в Київському медичному інституті, А.А.Чайка започаткував створення київської наукової школи урологів, яка визначила подальший розвиток урології в Україні. Саме в цей час навколо А.А.Чайки формується колектив молодих урологів: О.В.Проскура, Б.Л.Полонський, М.В.Піневич, Б.М.Пластунов та інші, які потім стали асистентами, доцентами, професорами, керівниками доцентських курсів і кафедр. На початку Великої Вітчизняної війни (1941-1942 рр.) А.А.Чайка був начальником хірургічного відділення для поранених у черевну порожнину і таз військового шпиталю в Томську. В цей

період ним були написані роботи «Пошкодження таза, сечового міхура і прямої кишки», а також «Пошкодження нирок і сечоводів» (збірник Томського медичного інституту «Військово-польова хірургія», 1942). У 1943-1944 рр. А.А.Чайка – головний хірург фронтового евакуаційного пункту III Українського фронту. В 1945 р. він повертається до Києва, де займає посаду завідувача кафедри урології Київського медичного інституту і головного хірурга Київського окружного військового шпиталю.

Клінічною базою кафедри в цей час було урологічне відділення лікарні ім. Жовтневої революції. Помічниками А.А. Чайки були його довосенні учні. Ординатори – нове, молоде покоління лікарів, багато з яких пройшли через фронти Вітчизняної війни.

Більшість наукових робіт А.А.Чайки присвячена вивченню і розробці методів діагностики і лікування захворювань органів сечостатевої системи. Він співавтор перших радянських посібників з практичної хірургії і оперативної урології. В посібнику «Оперативна урологія» під редакцією С.П.Федорова і Р.М.Фронштейна (1934) ним написані розділи «Оперативне лікування захворювань простати» і «Оперативне лікування сім'яних міхурців», а в «Посібнику з практичної хірургії» (Т. УІІ, 1931) – розділ «Пошкодження і захворювання сечовода».

З 1928 по 1954 роки А.А.Чайка опублікував ряд робіт з питання травм органів тазу і уретри («До лікування забоїв і розривів чоловічої уретри», 1928; «Пошкодження уретри», 1936; «Спосіб відновлення задньої уретри при великому травматичному дефекті її», 1938), приділивши при цьому велику увагу комбінованим пошкодженням («Травматичне пошкодження сечового міхура і уретри в сполученні із закритими переломами кісток таза і розладами сечовипускання при них», 1954). А.А.Чайка розробив і запропонував оригінальну методику відновлення задньої уретри при повній її облітерації на значному протязі, коли неможливо виконати пластичну операцію за Солововим.

Блискучий оператор, А.А.Чайка віртуозно виконував відновні операції з приводу тяжких післяпологових міхурово-піхвинно-ректальних нориць, пластичні операції при аномаліях усіх відділів сечових шляхів, при гідронефрозах. Він досконало знав клінічну картину туберкульозу органів сечової системи і багато займався цією патологією («Хірургічне лікування туберкульозу

нирок і сечового міхура», 1922; «Лікування туберкульозу нирок», 1927). При лікуванні пухлин органів сечової системи А.А.Чайка відзначався значним радикалізмом. Свого часу він належав до поодиноких урологів, які вдавалися до екстирпації ураженого раком сечового міхура з пересадкою сечоводів у пряму кишку і до простатектомії з приводу раку передміхурової залози. Багато уваги приділяв він лікуванню хворих на аденому передміхурової залози («Клініка гіпертрофії передміхурової залози», 1927; «Найближчі і віддалені результати простатектомії», 1930). Вперше в СРСР А.А.Чайка розробив техніку везикулектомії.

На I з'їзді хірургів Північно-Кавказького краю (1925) і III Всеукраїнському з'їзді хірургів (1928) А.А.Чайка виступив з програмною доповіддю з проблеми сечокам'яної хвороби. Великий хірург, А.А.Чайка вірив, що настане час, коли сечокам'яна хвороба буде лікуватись без оперативного втручання, і з великим ентузіазмом підтримував ідею про можливість електрофізичних і літолітичних методів лікування уrolітазу.

А.А.Чайка розумів, що на сучасному етапі подальший розвиток урології залежить від створення єдиного наукового, практичного і методичного центру. Він мріяв про відкриття в Україні інституту урології. У листі на ім'я голови вченої ради МОЗ УРСР професора Д.Ф.Чеботарьова (1958) А.А.Чайка писав, що мрією українських урологів є інститут урології, у якому б вивчались питання, що відповідають духу і запитам нинішнього часу. В 1965 році було прийнято рішення про створення Київського науково-дослідного інституту захворювань нирок і сечовивідних шляхів (урології).

Учні А.А.Чайки - професори О.В.Проскура, Ю.Г.Єдиний, П.М.Федорченко, доцент В.М.Скляр, академік О.Ф.Возіанов – відіграли важливу роль у розвитку урології в нашій країні. Як незмінний голова Республіканського товариства урологів з моменту його організації, а після війни і як головний уролог Міністерства охорони здоров'я УРСР, А.А.Чайка сприяв відкриттю в багатьох медичних інститутах кафедр і доцентських курсів з урології.

**Відвідини могили А.А. Чайки урологами міста Києва
(на фото: проф. Жила В.В., проф. Федорченко П.М., доц. Сабсай В.І., доц. Скляр В.М., проф. Возіанов О.Ф., проф. Єдиний Ю.Г., проф. Карпенко В.С., проф. Павлова та інші)**

А.А.Чайка проводив велику громадську роботу. В 1926 році він організував наукове товариство урологів Києва і області і Українське наукове товариство урологів. Під його керівництвом були здійснені підготовка і проведення 1-ої конференції українських урологів (1934) і 1-го з'їзду урологів України (1938). Він був членом Правління Всесоюзного товариства урологів і членом редколегії журналу «Урологія».

У 1947 році А.А.Чайці присвоєно звання заслуженого діяча науки УРСР. У 1961 році Президія Верховної Ради УРСР нагородила його Почесною грамотою і прижиттєво присвоїла його ім'я урологічній клініці Київського медич-

ного інституту. В 1966 році Андроніку Архиповичу було присвоєно звання почесного члена Всесоюзного товариства урологів.

За видатні заслуги на фронтах Великої Вітчизняної війни А.А.Чайка нагороджений орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки і багатьма медалями.

Помер А.А.Чайка 19 липня 1968 року. Поховано його на Байковому кладовищі в Києві.

Все життя Андроніка Архиповича як лікаря і вченого було служінням справі охорони здоров'я людей.